

BOSH MUHARIR:

Matkarimova Sadoqat
Maqsudovna
(t.f.d.dots.)

TAHRIRIYAT A'ZOLARI:

S.R.Davletov – t.f.d. prof.
I.S.Abdullayev – i.f.d. prof.
B.Ruzmetov – i.f.d. prof.
J.X.Ataniyozov – i.f.d. prof.
R.M.Matkarimov – p.f.d. prof.
I.Saifnazarov – f.f.d. prof.
M.S.Xajiyeva – f.f.d. prof.
B. S. Abdullayeva - ps.f.d. prof.
E.R.Ro'ziyev - p.f.d. prof.
M.S.Salayeva - p.f.d. prof.
M.O.Atajanova - f.f.d. k.i. xodim
S.U.Xodjanizayov - p.f.d. dots
D.T.Xudayberganov - i.f.d.dots.
S.T.Davlatova – t.f.d. dots.
U.I.Abdullayev – t.f.d. dots.
O.O.Shixov - t.f.n. dots.
D.Q.G'oyipov – f.f.d. dotsent.
A.D.O'rozboyev – f.f.d. dotsent.
B.B.Nurullayeva – ps.f.n. dots.
E.X.Zoyirov – f.f.n. dots.
O.E.Xayitov – ps.f.d. dots.
D.A.Urazboyeva – ps.f.d. dots.
X.R.Matyakubov – p.f.n.dots.
E.M. Xudoynazarov - PhD.
Sh.Y.Allaberganov - PhD
Z.Y. Adilov – PhD.
Z.K.Abidova – PhD.
Y.A.Karimov - PhD.

Sahifalovchi va dizayner:

S.Allanazarov
H.Yunusxo'jayev

Muassislar:

Urganch davlat pedagogika
instituti
«Ziyo scientific center» MCHJ

Tahririyat bilan aloqa:

E-mail: ziyo.scientific@bk.ru
Sayt: www.re-search.uz
Tel: +99899-347-36-05

Manzil:

O'zbekiston, 220100, Urganch
shahri, Gurlan ko'chasi, 1-uy.

Jurnal 2022-yil 5-mayda
O'zbekiston Respublikasi
Prezidenti Administratsiyasi
huzuridagi Axborot va ommaviy
kommunikatsiyalar agentligi
tomonidan № 1612 raqami bilan
ro'yxatdan o'tgan.

MUNDARIJA/СОДЕРЖАНИЕ/CONTENTS**TARIX**

Давлетов С.Р. Барқарор ривожланиш йўлида Янги Ўзбекистоннинг ислохотлари.....	3
Хамдамова Ю.Р. XX асрнинг 40-50-йилларида Хоразм вилоятида ички ишлар органлари фаолияти...11	11
Давлетов С.Р. XX аср иккинчи ярми – XXI аср бошида экологик хавфсизлик ва ривожланишнинг барқарор йўлига ўтиш масалалари.....	16
Раҳмонова С.Х. “Муштум” журналида 1924-1941 йилларда хотин-қизлар озодлиги ва паранжи масалаларини ёритилиши.....	22
Жуманиязова М.М. Yangi O'zbekiston sharoitida Xorazm viloyatida ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarning amalga oshirilishi (“Xorazm haqiqati” gazetasi materiallari asosida).....	30
Жуманиязов Д.М. Abu Rayhon Beruniy va uning ilmiy merosi.....	33
Usmanova I.I. Paleogeografiyasidagi o'zgarishlar.....	38

PEDAGOGIKA

Xudayberganov Sh.Sh., Boltaboyeva G.U. Nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'limiy va tarbiyaviy ishlarni tashkil qilish pedagogik muammo sifatida.....	42
Yaqubova N.R., Abdullayeva R.A. Kreativ metodlar bolalar dunyoqarashini shakllantirish omili sifatida.....	48
Bekchanova N.B. Tabiiy fanlarni o'qitish jarayonida faol o'qitish usullarini qo'llash imkoniyatlari.....	53

FALSAFA

Сапаев Ф. Б. Ёшлар тарбияси ва дунёқарашида Мунис Хоразмий илмий меросининг ўрни.....	58
Samanova Sh.B. Ekologik madaniyat jamiyatimiz ijtimoiy barqarorligini mustahkamlashning muhim asosi sifatida....	63
Baltayeva M.B. Jamiyat taraqqiyotida oilalar mustahkamligining o'ziga xos xususiyatlari.....	69
Raximov A.B. Savol-javob mantig'i shakllanishida kitobxonlik madaniyatining o'rni.....	75
Xusanova D.A. Yosh avlod tarbiyasida oila, mahalla va maktab hamkorligining o'rni.....	80
Xudaybergenov Q.B. Yangi O'zbekistondagi ijtimoiy islohotlar.....	86
Baltayeva M.B. Oiladagi ma'naviy muhit va milliy qadriyatlar yosh avlodni tarbiyash vositasi sifatida.....	89

PSIXOLOGIYA

Atajanova L.U. Turli yosh davrlarida asab kasalliklari bilan og'rigan bemorlarda hayot sifati xususiyatini tadqiqotlarda o'rganilishi.....	94
--	----

**TABIIY FANLARNI O‘QITISH JARAYONIDA FAOL O‘QITISH USULLARINI
QO‘LLASH IMKONIYATLARI****Bekchanova Nilufar Boltaboyevna****Urganch davlat universiteti tayanch doktoranti**bekchanova.nilufar88@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada asosiy kompetensiyalarni shakllantirish va rivojlantirishga qaratilgan o‘qitish usullari ko‘rib chiqilgan. Tabiatshunoslik fanlaridan ma’ruza, amaliy va laboratoriya mashg‘ulotlarida faol o‘qitish usullaridan foydalanish imkoniyatlari ham yoritib berilgan.

Аннотация. В данной статье рассматриваются методы обучения, направленные на формирование и развитие базовых компетенций. Также освещены возможности использования активных методов обучения на лекциях, практических и лабораторных занятиях по естественным наукам.

Annotation. This article discusses teaching methods aimed at the formation and development of basic competencies. The possibilities of using active learning methods in lectures, practical and laboratory classes in the natural sciences are also highlighted.

Kalit so‘zlar. kompetensiyalar, faol o‘qitish usullari, axborotni vizualizatsiya qilish, onlayn o‘qitish.

Ключевые слова. компетенции, активные методы обучения, визуализация информации, онлайн-обучение.

Keywords. competences, active teaching methods, visualization of information, online learning.

Zamonaviy dunyoda 21-asrda hayot uchun zarur bo‘lgan asosiy vakolatlarni aniqlash va ularni shakllantirish va rivojlantirish dasturlarini amalga oshirish masalasiga katta e’tibor qaratilmoqda. Yevropa fuqarolarining asosiy kompetensiyalari va raqamli ko‘nikmalarini yaxshilash bo‘yicha yangi tashabbuslar 2017-yil noyabr oyida Gyoteburg sammitida va “Yevropa ta’lim hududi asoslarini mustahkamlash: innovatsion, inklyuziv va qiymatga asoslangan ta’lim” birinchi Yevropa ta’lim sammitida muhokama qilindi. Kelajakning asosiy kompetensiyalari har bir asosiy kompetentsiya nafaqat jamiyat manfaatlariga, balki uning har bir a’zosiga hissa qo‘shishi, rivojlanishiga yordam berishi, har ikkala darajaga ham javob berishi asosida belgilanadi. Texnologiyaning rivojlanishi va insonning individual ehtiyojlari nafaqat mutaxassislar uchun, balki alohida shaxslar uchun ham muhimdir. Bugungi kunda bunday asosiy vakolatlarga quyidagilar kiradi: moslashish qobiliyati, tanqidiy fikrlash, o‘rganish qobiliyati, rejalashtirish, o‘z-o‘zini tashkil qilish, muloqot qobiliyatlari, hissiy intellekt, raqamli va axborot savodxonligi, ijodkorlik va boshqalar[1].

Shu bilan birga, tabiatshunoslik fanlarini o'rganishda biz talabalarning muammolariga duch kelamiz, masalan: materialni reproduktiv ko'paytirishga e'tibor berish, qobiliyatsizlik.

Materialdagi mantiqiy aloqalarni aniqlash, farazlarni ilgari sura olmaslik, eksperimentni rejalashtirish ko'nikmalarining etishmasligi; sof ishlash ishi foydasiga qidiruv ishlarini rad etish. Bu holatda o'qituvchining pozitsiyasi, uning maslahatchi, bilimlarni mustaqil o'zlashtirish jarayonining muvofiqlashtiruvchisi roliga o'tishga tayyorligi muhim ahamiyatga ega.

Ushbu muammolarni hal qilish, shuningdek, asosiy kompetensiyalarni shakllantirish va rivojlantirishga ta'lim jarayonida faol va interfaol o'qitish usullarini qo'llash yordam beradi. Agar o'qitishning faol usullari o'quvchilar va o'qituvchining o'zaro ta'siriga qaratilgan bo'lsa, interfaol usullar talabalarning nafaqat o'qituvchi bilan, balki bir-biri bilan keng o'zaro munosabatiga va o'quv jarayonida o'quvchilar faoliyatining ustunligiga qaratilgan.

Keling, ba'zi faol o'qitish usullarini batafsil ko'rib chiqaylik. Masalan, tabiatshunoslik ta'limida ma'ruza ishining bunday shakllari an'anaviy tarzda muammoli ma'ruza sifatida qo'llaniladi, u materialni taqdim etish jarayonida yechilishi kerak bo'lgan masalani shakllantirishdan boshlanadi. Shu bilan birga, talabalarning o'tmish tajribasida tayyor yechim sxemasi yo'q. O'quv muammolari o'quvchilar uchun qiyinligi bo'yicha ochiq bo'lishi, shuningdek, o'quvchilarning kognitiv imkoniyatlarini hisobga olishi, o'rganilayotgan mavzudan kelib chiqishi va yangi materialni o'zlashtirish va shaxsiy rivojlanish uchun muhim bo'lishi kerak. Bundan tashqari, oldindan rejalashtirilgan xatolar bilan ma'ruzalar, ikki kishilik ma'ruzalar va vizualizatsiya ma'ruzalari qiziqish uyg'otadi. Ikkinchisining maqsadi ma'ruza mavzusi bo'yicha o'quv ma'lumotlarini o'zgartirish, qayta qurish, talabalarga texnik o'quv qo'llanmalari yoki diagrammalar, chizmalar, chizmalar va boshqalar orqali taqdim etish uchun vizual shaklga aylantirishdir. Shu bilan birga, vizualizatsiya qilishning ko'plab usullari mavjud. ma'lumotlar ishlab chiqilgan [2]. To'g'risini aytganda, tabiiy fanlar bo'yicha deyarli har bir ma'ruza video tasvirlar yoki to'liq miqyosli namunalar namoyishi bilan birga bo'lishi mumkin.

Videoma'ruzalar tobora ko'proq fan ta'limi amaliyotining bir qismiga aylanib bormoqda. Ularni oflayn rejimda, shuningdek, yetakchi ekspertlar ma'ruzalarini onlayn translyatsiya qilish yoki Yotube resurslaridan foydalangan holda ma'ruza qilish mumkin. Audio, video va slayd-shoulardan iborat kengaytirilgan podkast formatida podkastda ma'ruzalarni tashkil etish tajribasi diqqatga sazovordir. Bunda alohida audio yoki videofayllar (podkast) bir manzilda internetga joylashtiriladi. Videoma'ruzalar va ma'ruza-vizualizatsiyalardan foydalanish yoshlar o'rtasida axborot bilan ishlash usullariga to'liq mos keladi.

O'qitishning interfaol usullarini qo'llash bilan bog'liq holda seminar va amaliy mashg'ulotlarni tashkil etishda ham jiddiy o'zgarishlar ro'y bermoqda. Ular orasida keys metodi, aqliy hujum, biznes o'quv o'yini, loyiha metodi va boshqalar bor. Keys metodi aniq masalalarni yechish orqali o'rganishga asoslangan. Bir guruh talabalarning birgalikdagi

sa'y-harakatlari bilan muayyan vaziyatda yuzaga keladigan vaziyat tahlil qilinadi, tahlil va qo'shimcha ma'lumotlar asosida amaliy yechim ishlab chiqiladi, so'ngra taklif qilingan algoritmlar baholanadi va eng yaxshisi tanlanadi. qo'yilgan muammoning konteksti. Aqliy hujum usuli (aqliy hujum) ijodiy faollikni rag'batlantirishga asoslangan muammoni hal qilishning operativ usuli bo'lib, unda munozara ishtirokchilari iloji boricha ko'proq mumkin bo'lgan yechimlarni, shu jumladan eng fantastiklarini ifoda etishga taklif qilinadi. Keyin bildirilgan fikrlarning umumiy sonidan amaliyotda qo'llanilishi mumkin bo'lgan eng muvaffaqiyatlilari tanlanadi. Ishbilarmonlik o'yinini talabalar uchun ushbu turdagi treningga xos bo'lgan kasbiy faoliyat shartlarini modellashtirish kontekstida ko'rib chiqish mumkin. Ushbu o'qitish usullaridan foydalanganda ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilari bir-biri bilan o'zaro aloqada bo'lishadi, ma'lumot almashadilar, muammolarni birgalikda hal qilishadi, vaziyatlarni taqlid qilishadi, boshqalarning xatti-harakatlarini va o'zlarining xatti-harakatlarini baholaydilar va haqiqiy ishbilarmonlik hamkorlik muhitiga sho'ng'ishadi.

Shu bilan birga, tabiatshunoslik ta'limi amaliyotida o'quv materiali bilan ishlashning so'z bulutlari, aql xaritalari, faol o'qish usuli ("insert"), "baliq suyagi" va boshqalar kabi texnika va strategiyalardan foydalaniladi. Masalan, aql xaritalari katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish, yangi g'oyalarni yaratish, eslab qolish va o'rganilayotgan ob'ektlar o'rtasida aloqalarni o'rnatish imkonini beradi.

Seminarlarda, amaliy mashg'ulotlarda va bilimlarni tekshirishda planshet va mobil telefonlardan foydalanish amaliyoti diqqatga sazovordir [3,4]. Shu bilan birga, mashhur "o'z qurilmangizni olib keeling" tendentsiyasi amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, mobil qurilmalarda taqdimotlarni namoyish qilish va o'quv topshirig'i bo'yicha guruhli ishlarni tashkil qilish uchun bulutli texnologiyalardan [5] foydalanish mumkin bo'ladi.

Tabiatshunoslik fanlarini o'rganishda laboratoriya amaliy ishlariga katta e'tibor beriladi. O'rta maktabda va asosiy bo'lmagan oliy ta'lim muassasalarida tabiiy fanlarni o'rganishda raqamli laboratoriyalar keng qo'llaniladi, ular eksperimental ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilish uchun uskunalar va dasturiy ta'minot to'plamidir. Laboratoriya mashg'ulotlarida kengaytirilgan haqiqat texnologiyasi tobora ko'proq foydalanilmoqda, uning mohiyati real ob'ektlarni raqamli ma'lumotlar bilan bog'lashdir [6]. Kompyuterlar va planshetli mobil qurilmalarda o'rnatilgan interfeyslardan foydalanib, siz ramkaga tushgan har qanday tekis tasvirni uch o'lchamli tasvirga aylantirishingiz mumkin.

Ta'lim jarayoniga faol joriy etilayotgan yana bir ta'lim texnologiyasi – bu o'yinlashtirish yoki o'yinga asoslangan ta'lim (GBL) [7]. Masalan, mashhur Minecraft o'yini asosida MinecraftEDU butun o'quv platformasi yaratildi, uning doirasida biokimyoni o'rgatish uchun maxsus MolCraft koinoti ishlaydi. Gamifikatsiya fanni o'rganish motivatsiyasini oshirishga yordam beradi va o'yin mexanizmlari, ballar va reytinglar orqali talabalarni o'quv jarayoniga jalb qiladi. Biroq, bizning fikrimizcha, bu texnologiya o'rta ta'lim muassasalarida tabiiy fanlarni o'rganishda va universitet ta'limining dastlabki bosqichlarida ko'proq qo'llaniladi. Muzzy Lane portali (<http://www.muzzylane.com>) asoschisi Deyv MakKol haqli ravishda ta'kidlaganidek: "Hozir hech kim ta'limda

o‘yinlardan foydalanish samaradorligini shubha ostiga qo‘ymaydi, o‘yinlar ta’limda ma’lum rol o‘ynashini hech kim inkor etmaydi, lekin Ular qanday rol o‘ynashi va ulardan qanday qilib to‘g‘ri foydalanish masalasi qoladi.

Eng zamonaviy ta’lim texnologiyalaridan biri 2012-yilda Stenfordda Udacity va Coursera bilan boshlangan ommaviy ochiq onlayn kurs (MOOC). Bunga misol tariqasida “Ochiq ta’lim milliy platformasi” uyushmasi tomonidan yaratilgan rus tilidagi “Ochiq ta’lim” loyihasi (<https://openedu.ru/>) bo‘lishi mumkin va u Rossiya universitetlarida (MSU, Sankt-Peterburg) o‘qiladigan asosiy fanlar bo‘yicha onlayn kurslarni taklif qiladi. Sankt-Peterburg davlat universiteti, MISiS, HSE, MIPT va boshqalar). Ushbu loyihaning o‘ziga xos jihati shundaki, siz nafaqat onlayn kursni tamomlaganingiz uchun universitetdan sertifikat olishingiz, balki uni tegishli ta’lim muassasasida o‘qishingizga ham hisoblashingiz mumkin.

Ijtimoiy tarmoqlar o‘quv jarayonida motivatsiya va ta’lim sifatini oshirishning samarali vositasi sifatida faol qo‘llanila boshlandi. Mashhur ijtimoiy tarmoqlar – Facebook, Twitter, LinkedIn, VKontakte va boshqalar. Ijtimoiy tarmoqlarda ishni tashkil qilish o‘quvchilar va o‘qituvchilar o‘rtasidagi doimiy muloqot orqali o‘z-o‘zini tashkil qilish va hamkorlikda ta’limni rivojlantirishga yordam beradi, ular uchun qulay vaqtda onlayn tarzda, shuningdek, o‘rganish qobiliyatini rivojlantirishi mumkin. o‘z fikrlari va mulohazalarini nashr etish orqali. Shunday qilib, ijtimoiy tarmoqlar ta’lim muassasasi va uning maqsadli auditoriyasi o‘rtasidagi o‘zaro aloqaning kuchli vositasidir. Lekin shu bilan birga, ta’lim jarayonida ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish bir qator kamchiliklarga ham ega [8].

Axborot-kommunikatsiya va raqamli texnologiyalarning o‘quv jarayoniga keng joriy etilishi nafaqat davr talablariga javob beradi, balki aralash ta’lim, kompyuterda o‘qitish va jonli o‘qituvchi bilan muloqotni uyg‘unlashtirish imkoniyatlaridan biri sifatida qaralishi mumkin.

Xulosa qilib shuni ta’kidlaymizki, yangi faol o‘qitish usullari fanlararo yondashuvni amalga oshirgan holda o‘quv fanlari chorrahasida tarkib yaratishga imkon beradi va shu bilan birga har bir talaba uchun individual ta’lim yo‘lini yaratishga imkon beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

[1]. Кашлев С.С. Интерактивные методы обучения: учеб-метод.пособие. Минск, 2013.

[2]. Периодическаятаблица способов подачи информации. URL: http://www.visual-literacy.org/periodic_table/periodic_table.html# (дата обращения: 22.01.18).

[3]. Трифонова А.Н. Современные мобильные технологии в преподавании аналитической химии // IV Респ. конф. По аналит. химии с междунар. участием «Аналитика РБ–2015».Минск,2015.С.41.

[4]. Schwartz P.M., Lepore D.M.,Morneau B.N., Barratt C. Demonstrating optical activity using an iPad // Journal of Chemical Education. 2011.Vol.88,№12.P.1692–1694.

[5]. Абрамова О.М. Использование облачных технологий для организации контроля учебной деятельности//

Высшее образование в России. 2015. № 7. С.155–159.

[6]. Vilkonienė M., Lamanaukas M., Vilkonis R. Pedagogical evaluation of the teaching/learning platform based on Augmented reality technology: The opinion of science teachers // Information & Communication Technology in Natural Science Education. 2007. Vol. 12. P.181–211.

[7]. Vahed A., McKenna S., Singh S. Linking the ‘know-that’ and ‘know-how’ knowledge through games: a quest to evolve the future for science and engineering education // Higher Education. 2016. Vol. 71. P. 781–790.

[8]. Букаева А.А., Магзумова А.Т. Использование социальных сетей в образовательном процессе // Инновации в науке: сб. ст. по матер. XLII Междунар. науч.-практ. конф. №2 (39). Новосибирск, 2015. С. 120–126.